

SIGILII COMERCIALE DESCOPERITE LA TOMIS

EUGEN PARASCHIV-GRIGORE

COMMERCIAL SEALS DISCOVERED AT TOMIS

The author presents, in this paper, 13 Byzantine commercial lead seals discovered at *Tomis* during the interwar period, kept on the National Museum of Romanian History's collections. One of the 13 objects presented is a commercial imperial seal, while another one is issued by the city of *Smyrna*. The others 11 seals are issued by individuals whose names cannot be specified due to the objects' conservation status. A brief presentation of the Roman-Byzantine and Byzantine commercial seal findings from Dobrudja is included.

KEYWORDS: commercial seals, Byzantine era, *Tomis*

CUVINTE CHEIE: sigilii comerciale, epocă bizantină, *Tomis*

Printre artefactele descoperite ca urmare a săpăturilor arheologice sau întâmplător se numără și sigiliile. Deși nu într-o cantitate impresionantă, măruntele obiecte din plumb contribuie la o mai bună cunoaștere a perioadei bizantine pe teritoriul Dobrogei de astăzi. Este și cazul celor 13 sigilii romano-bizantine ce fac obiectul prezentului studiu, descoperite la *Tomis*. Acestea sunt sigilii comerciale, folosite la sigilarea și garantarea autenticității produselor sau pentru a face dovada plății taxelor vamale.

Sigiliile comerciale au fost emise începând cu a doua jumătate a secolului al II-lea (sigilii comerciale ale unor legiuni romane)¹ și folosite pe scară largă în secolele al V-lea și al VI-lea. Se pot clasifica în două tipuri distincte. În prima categorie intră sigiliile comerciale particulare (cele mai numeroase), emise de către persoane private – producători sau comercianți – sau aparținând unor orașe (acestea din urmă fiind imprimate cu efigia sau cu numele orașului); acest tip de sigilii are o importanță deosebită în stabilirea rețelei de relații economice dintre orașele provinciei de la gurile Dunării și restul Imperiului. A doua categorie este alcătuită din sigiliile comerciale imperiale, emise de către atelierele imperiale sau de cele care lucrau pentru casa imperială și aveau dreptul de a exporta anumite produse considerate monopol.

Din totalul sigiliilor romano-bizantine și bizantine descoperite până în prezent pe teritoriul dobrogean, cele comerciale reprezintă un procent însemnat (30,25%)², însumând 177 de piese, analizate și publicate în mai multe lucrări științifice³, dintre care 157 se încadrează în categoria celor comerciale particulare. Acestea din urmă au fost descoperite pe teritoriul a cinci cetăți din Dobrogea: *Sucidava* (Izvoarele)⁴, *Altinum* (Oltina)⁵, *Noviodunum* (Isaccea)⁶, *Durostorum* (Silistra)⁷, *Tomis* (Constanța)⁸.

Nu însă pentru toate sigiliile se poate determina emitentul sau zona de proveniență, în special din cauza condițiilor de descoperire și conservare și a deteriorării de-a lungul timpului, dar și a informațiilor sumare ce puteau fi imprimate pe suprafața restrânsă a sigiliilor.

De pe teritoriul Dobrogei, până în prezent, se cunosc 25 de sigilii comerciale emise de comunitățile unor orașe sau de entități bisericești ce făceau comerț sau aveau dreptul de a face comerț.

¹ Culică 1978, fig. 3

² Paraschiv 2011, teză de doctorat (nepublicată), dintr-un total de 585 de piese.

³ Barnea 1966; Barnea 1969; Barnea 1975; Barnea 1982; Barnea 1985; Barnea 1990; Barnea 1992; Barnea 1995; Barnea 1996; Barnea 1997a; Bănescu 1938; Culică 1975; Knechtel 1915; Metaxa 1915

⁴ Sigiliile descoperite în zona Izvoarele-Pârjoaia au fost publicate de către Vasile Culică. Vezi Culică 1975 și Culică 1976.

⁵ Barnea 1990, nr. 3

⁶ Barnea 1975, nr. 1; Barnea 1985, nr. 4; Barnea 1990, nr. 4; Barnea 1995, nr. 6; Barnea 1996, nr. 3

⁷ Barnea 1966, nr. 6; Barnea 1982, nr. 2

⁸ Knechtel 1915, nr. 28–35, 37–40; Metaxa 1915, nr. 1a; Barnea 1992, nr. 3, 4 și 6

Importanța acestor sigilii este cu atât mai mare, cu cât ele însoțeau mărfuri ce proveneau de la distanțe apreciabile, ceea ce atestă faptul că provincia dintre Dunăre și Marea Neagră avea legături comerciale solide cu orașele din întregul Imperiu, atât cu provinciile din zona europeană, cât și cu cele micro-asiatice. Printre acestea se găsește și un sigiliu emis de mănăstirea Sfântului Euthymios cel Mare⁹, aflată în Palestina, ceea ce poate indica dimensiunea relațiilor comerciale pentru acea perioadă.

Cele mai multe plumburi comerciale, ale căror emitenți se cunosc, sunt cele emise de orașul *Smyrna*, 13 astfel de sigilii¹⁰, ce au însoțit mărfuri din celebrul oraș micro-asiatic, fiind descoperite pe teritoriul dobrogean¹¹, majoritatea la *Sucidava-Izvoarele*¹².

Celelalte sigilii aparțin orașelor: *Ephes* – trei piese¹³, *Pamphylia* – o piesă¹⁴, *Chersones* – două piese¹⁵, *Pergamon* – o piesă¹⁶, *Koloë* – trei piese¹⁷, *Metropolis* – o piesă¹⁸, *Hyperechion* – o piesă¹⁹ și o piesă de la mănăstirea sfântului Euthymios cel Mare, mai sus menționată²⁰.

Existența unui număr însemnat de sigilii emise de orașele micro-asiatice dovedește relații comerciale active cu această zonă, ce se vor prelungi de-a lungul perioadei proto-bizantine și bizantine, Asia Mică rămânând principala zonă de interes comercial a orașelor vest pontice.

În ceea ce privește datarea, sigiliile comerciale descoperite în Dobrogea acoperă o perioadă întinsă de timp. Cele mai timpurii piese de acest fel sunt datate în secolul al IV-lea și, deși puțin numeroase, sunt de o importanță deosebită pentru confirmarea datelor cu privire la istoria economică a provinciei Scythia Minor, începând cu perioada constantiniană.

O excepție interesantă este reprezentată de un sigiliu comercial descoperit la *Tomis* (Constanța)²¹ și datat în secolele II–III p. Chr. Este un sigiliu unicat, fiind singurul provenit din Dobrogea și datat în acest interval. Deși este cunoscut faptul că primele sigilii de plumb apar începând cu secolul al IV-lea, nu este exclus să fi fost folosite și înaintea acestei perioade.

Cele mai multe sigilii comerciale se încadrează, însă, în intervalul de timp cuprins între secolele al IV-lea și al VII-lea. Pentru perioada secolelor IX–XII, când teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră revine sub stăpânirea Imperiului, nu se cunosc, până în prezent, decât două sigilii comerciale²².

Sigiliile comerciale imperiale erau emise sub stricta supraveghere a curții imperiale și folosite pentru a asigura autenticitatea (deci, și calitatea) produselor fabricate în atelierele imperiale. Numărul acestor piese este destul de redus, în principal datorită perioadei scurte în care a fost întrebuițat acest tip de plumburi (acestea circulă în perioada cuprinsă între secolul al IV-lea și începutul secolului al VII-lea), dar și caracterului lor aparte. Cu toate acestea, valoarea lor istorică este la fel de însemnată ca și a celor comerciale private.

Cele mai multe sigilii comerciale imperiale nu se deosebesc, la prima vedere, de cele particulare, o diferență notabilă fiind reprezentarea portretului împăratului sau legenda ce conține numele acestuia. De asemenea, acest tip de plumburi se remarcă prin gradul ridicat de standardizare²³.

⁹ Ascet palestinian ce a trăit în secolul al V-lea (†473), a întemeiat o mare mănăstire care i-a purtat numele și a fost vestită în secolele VI–VII. Despre această mănăstire, mai există câteva informații și în secolul al XII-lea, dar, după această dată, mănăstirea cade în ruină. Pentru mai multe informații, vezi Vailhé 1909, p. 140.

¹⁰ Barnea 1969, nr. 1–3; Culică 1975, nr. 49–56 și 116; Barnea 1996, nr. 2

¹¹ Trei sigilii ale acestui oraș au fost descoperite pe teritoriul dobrogean, însă nu se cunoaște locul exact de proveniență.

¹² 10 asemenea sigilii au fost descoperite în acest loc.

¹³ Barnea 1969, nr. 7; Culică 1975, nr. 57; Barnea 1982, nr. 2

¹⁴ Barnea 1990, nr. 3

¹⁵ Barnea 1966, nr. 6; Barnea 1996, nr. 3

¹⁶ Barnea 1985, nr. 4

¹⁷ Barnea 1969, nr. 4–6

¹⁸ Barnea 1969, nr. 8

¹⁹ Barnea 1969, nr. 9

²⁰ Bănescu 1938, nr. 7

²¹ Metaxa 1915, nr. 1

²² Barnea 1966, nr. 6 și Bănescu 1938, nr. 7

²³ Culică 1975, 231

Până în prezent, se cunosc 20 de sigilii ce fac parte din această categorie și care au fost descoperite în arealul a patru situri arheologice din Dobrogea: *Sucidava* (Izvoarele)²⁴, *Noviodunum* (Isaccea)²⁵, *Durostorum / Dorostolon* (Siliștra)²⁶, *Tomis* (Constanța)²⁷.

Cel mai timpuriu sigiliu comercial imperial este o piesă emisă de împăratul Licinius²⁸. Plumbul, descoperit întâmplător, îl figurează pe împărat alături de fiul acestuia Licinius al II-lea și se datează între 1 martie 317, când acesta din urmă a fost proclamat *Caesar*, și 18 septembrie 324, data la care Licinius este învins de Constantin cel Mare la *Chrysopolis* și detronat²⁹.

Printre cele mai timpurii sigilii comerciale imperiale descoperite pe teritoriul Dobrogei, date la începutul secolului al IV-lea, se numără și cele emise de împăratul Constantin cel Mare. Un sigiliu a fost descoperit la *Sucidava* (Izvoarele)³⁰, un altul provine fie de la *Tomis*³¹, fie de la *Sucidava*, iar un al treilea sigiliu a fost descoperit la *Durostorum*³². Primele două plumburi sunt identice, fiind ștanțate cu aceeași matriță, ceea ce poate conduce la ipoteza că cel de-al doilea ar fi fost descoperit tot la *Sucidava*. Aceste două piese au fost emise imediat după anul 324, când împăratul Constantin cel Mare îl înfrânge pe Licinius³³. Cel de-al treilea exemplar este o emisiune mai târzie a împăratului Constantin cel Mare, cel mai probabil din anul 330, fiind diferit față de celelalte două plumburi mai sus menționate. Toate aceste trei sigilii emise de Constantin cel Mare au caracter oficial, pe teritoriul Imperiului Romano-Bizantin³⁴ fiind descoperite mai multe piese de acest fel, date în a doua parte a domniei, când au fost puse bazele noului imperiu și ale unei noi capitale, iar la Dunărea de Jos s-a intensificat politica de apărare și s-a trecut la o politică ofensivă, de recucerire a teritoriilor dunărene. *Limes-ul* dunărean devine, o dată cu construcția noii capitale, cea mai înaintată linie defensivă a acesteia, iar *Scythia Minor* va juca un rol important în sistemul de apărare al imperiului. Pe lângă rolul militar, provincia dunăreană își recapătă și rolul economic (dovedit și de descoperirile de sigilii comerciale), mai ales după anul 332, când Constantin cel Mare semnează un tratat de pace și alianță (*foedus*) cu goții de la nord de Dunăre, restabilind astfel pacea la frontiera de nord a Imperiului³⁵.

Din a doua jumătate a secolului al IV-lea, se păstrează două sigilii asemănătoare, doar unul cu loc de descoperire cert – *Tomis*. Primul a fost emis de către împăratul Valentinian I (364–375)³⁶, iar cel de-al doilea de Theodosius I (379–395)³⁷. Pe ambele sigilii, împărații sunt reprezentați alături de fii acestora, Valentinian fiind figurat alături de Valens și Gratian, iar Theodosius, alături de Arcadius și Honorius. Deși aflate într-o stare precară de conservare, legendele ce însoțeau imaginile fiind șterse în totalitate, atribuirea acestor sigilii este certă.

Un alt plumb ce poate fi atribuit cu certitudine unui împărat, datează din secolul al VI-lea și este o emisiune a împăratului Iustinian (527–565). De asemenea, este singura piesă de acest tip, cunoscută până acum, ce provine din descoperirile de la *Noviodunum*³⁸. Alte sigilii asemănătoare, emise de acest împărat, au mai fost descoperite la *Tomis*³⁹ și *Durostorum*⁴⁰, însă sunt mai degrabă plumburi imperiale folosite la sigilarea corespondenței sau la autentificarea actelor, decât sigilii comerciale.

Un alt plumb, descoperit la *Sucidava* și atribuit împăratului Iustinian⁴¹, prezintă pe ambele fețe câte o monogramă cruciformă ce se întrecește probabil cu numele acestuia. Sigiliul a fost datat de

²⁴ Culică 1975, nr. 1–4, 69–74, 103 și 122

²⁵ Barnea 1985, nr. 2

²⁶ Barnea 1982, nr. 1

²⁷ Barnea 1990, nr. 1; Knechtel 1915, nr. 26, 36

²⁸ Barnea 1996, nr. 1

²⁹ Barnea, Iliescu 1982, nr. 42, 44

³⁰ Culică 1975, nr. 1

³¹ Barnea 1985, nr. 1

³² Barnea 1982, nr. 1

³³ Barnea 1985, 236–237

³⁴ Rostovțev 1897, 478, nr. 1–3

³⁵ Barnea, Iliescu 1982, 107 și următoarele

³⁶ Barnea 1997a, nr. 1

³⁷ Barnea 1990, nr. 1

³⁸ Barnea 1985, nr. 2

³⁹ Barnea 1984, nr. 1; Knechtel 1915, nr. 2 și 8

⁴⁰ Barnea 1982, nr. 3

⁴¹ Culică 1975, nr. 69

primul editor ca fiind emis la sfârșitul secolului al V-lea, începutul secolului al VI-lea⁴², însă atribuirea sa împăratului Iustinian este certă și, prin urmare, sigiliul se datează cu siguranță în secolul al VI-lea.

Din cele 20 de sigilii comerciale imperiale cunoscute și publicate până în prezent, 12 nu pot fi atribuite cu certitudine anumitor împărați, deoarece elementele de identificare nu s-au păstrat. Dintre acestea, zece plumburi au fost descoperite la *Sucidava*⁴³, iar două provin de la *Tomis*⁴⁴.

Pentru perioada bizantină, până în momentul de față, nu se cunoaște niciun sigiliu comercial imperial descoperit pe teritoriul themei *Paradunavon (Paristrion)*, fapt ce întărește afirmația conform căreia, în perioada bizantină, sigiliul de plumb era folosit cu precădere la sigilarea corespondenței și a actelor oficiale.

Celor 177 sigilii comerciale prezentate succint în rândurile de mai sus li se adaugă 13 plumburi păstrate în colecția Muzeului Național de Istorie a României (MNIR), descoperite la *Tomis* între anii 1925 și 1930. Acestea au făcut parte din colecția maior Ștefan Nicolae și au fost donate muzeului în anul 1979. Toate cele 13 piese sunt sigilii comerciale (unul fiind sigiliu comercial imperial – nr. cat. 10) și se adaugă celorlalte sigilii de acest tip descoperite la *Tomis*⁴⁵ până în prezent. Prin urmare, numărul total al pieselor descoperite pe teritoriul dobrogean ajunge la 190, iar dintre acestea 33 de sigilii comerciale au fost descoperite la *Tomis*.

Cele mai multe dintre sigiliile prezentate în catalogul de mai jos sunt într-o stare de conservare precară, ceea ce face imposibilă descifrarea legendelor și, deci, atribuirea lor anumitor personaje.

Sigiliile prezentate la nr. cat. 6 și 7 au pe avers monograma lui Hristos (XP) fiind printre puținele descoperiri de acest fel de pe teritoriul Dobrogei. Un sigiliu asemănător a mai fost publicat de I. Barnea⁴⁶ și se află tot în colecțiile MNIR (nr. inv. 131073). Un al patrulea sigiliu cu monograma lui Hristos este publicat în 1915 de către W. Knechtel, fiind primul plumb de acest fel descoperit pe teritoriul dobrogean⁴⁷. Cele patru sigilii nu sunt identice, fiind deci confecționate cu matrițe diferite.

Piesa cu numărul de catalog 9 (emisă de orașul *Smyrna*) se adaugă celorlalte zece sigilii descoperite la *Sucidava*⁴⁸ și altor trei descoperite în așezări dobrogene⁴⁹. În total se cunosc 14 plumburi emise de orașul *Smyrna*, descoperite pe teritoriul dobrogean, reprezentând cele mai multe emisiuni ale unui oraș, descoperite în Dobrogea. Putem considera, deci, acest fapt, ca o dovadă de necontestat a strânsei legături dintre așezările din Dobrogea și orașul anatolian, în perioada cuprinsă între secolul al V-lea și secolul al VI-lea.

Sigiliul comercial imperial (nr. cat. 10) este o piesă ce se alătură celor patru plumburi emise de către împărații Theodosius I, Arcadius și Honorius descoperite la *Sucidava*⁵⁰. Este al doilea sigiliu comercial imperial descoperit până în prezent la *Tomis*, fiind similar cu cel publicat de Ion Barnea și păstrat, de asemenea în colecția MNIR⁵¹.

Un sigiliu comercial identic cu nr. cat. 12 a fost descoperit la *Sucidava-Izvoarele*⁵², ambele au fost imprimate cu același clește. Sigiliul prezintă pe avers un leu cu coamă deasă și coada lungă, ridicată în sus, mergând spre dreapta, răgând. Deasupra leului, cu litere grecești și latinești, este imprimată o legendă circulară, cel mai probabil cu numele emitentului. Elemente zoomorfe se întâlnesc și pe sigiliul nr. cat. 3 (într-un cerc perlat se distinge un cal pășind spre dreapta; datorită deteriorării piesei capul calului nu se mai distinge; piciorul stâng față al calului se află ridicat – la trap) și pe plumbul de la nr. cat. 8 (într-un cerc perlat imaginea unei păsări, puțin vizibilă; pasărea cu capul spre dreapta și coadă stufoasă – cel mai probabil, un păun). Prezența elementelor zoomorfe pe sigiliile bizantine nu este un lucru inedit, fiind întâlnite multe astfel de exemple. Cele mai răspândite animale

⁴² Culică 1975, nr. 69

⁴³ Culică 1975, nr. 2, 3, 4, 70, 71, 72, 73, 74, 103, 122

⁴⁴ Knechtel 1915, nr 26 și 36

⁴⁵ Barnea 1990, nr. 1; Metaxa 1915, nr. 1a; Knechtel 1915, nr. 26, 28–40; Barnea 1992, nr. 3, 4 și 6; Barnea 1997b, nr. 4

⁴⁶ Barnea 1992, nr. 6

⁴⁷ Knechtel 1915, nr. 37

⁴⁸ Culică 1975, nr. 49–56, 116; Barnea 1996, nr. 2

⁴⁹ Barnea 1969, nr. 1–3

⁵⁰ Culică 1975, 246–249 și 251–253, nr. 70–72 și 103

⁵¹ Barnea 1990, nr. 1. Deși autorul prezintă sigiliu ca și cum acesta s-ar afla la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, el se află în colecțiile MNIR cu nr. inv. 131060.

⁵² Culică 1975, nr. 85, Paraschiv 2011, nr. 144 (teză de doctorat)

reprezentate pe sigilii sunt: șarpele⁵³, leul⁵⁴, vulturul⁵⁵ sau acvila⁵⁶, calul⁵⁷, iepurele⁵⁸ sau diferite păsări⁵⁹. Faptul că sigilii identice (în alte cazuri asemănătoare) au fost descoperite în mai multe așezări din Dobrogea (cum este cazul de față, la Izvoarele și la *Tomis*), atestă că mai multe centre urbane aveau un rol însemnat în comerțul din zona pontică și că transportul pe apă reprezenta, în acea perioadă, principalul mod de comerț în această zonă. Vasele cu produse nu acostau doar la *Tomis* pentru ca mai apoi mărfurile să fie transportate pe uscat, ci avansau pe Dunăre până în zona *Sucidava-Izvoarele/Durostorum*. Cel mai probabil, orașele din interiorul dobrogean erau aprovizionate cu produse din afara provinciei prin cele mai apropiate porturi, iar transportul către așezările din interiorul provinciei se făcea pe uscat.

Piesa de la nr. cat. 13 este un sigiliu comercial emis de un oarecare Ioannes (aversul prezintă o monogramă bloc cu numele emitentului, însă foarte puțin lizibilă). Nu este singurul sigiliu comercial emis de persoane private⁶⁰, dar este cu siguranță un sigiliu comercial datorită formei piesei. Sigiliile de formă conică (cu legendă doar pe o parte a plumbului) sunt folosite exclusiv pentru sigilarea mărfurilor, fiind caracteristice perioadei cuprinse între secolul al V-lea și secolul al VII-lea. Plecând de la această constatare, se poate afirma cu precizie că și această piesă este un sigiliu comercial.

Restul pieselor prezentate în catalogul ce însoțește acest studiu nu au putut fi atribuite unor entități bine definite, ca urmare, după cum am menționat anterior, gradului de deteriorare foarte pronunțat al sigiliilor.

CATALOG⁶¹

1. Anonim. *Tomis* (Constanța).

MNIR. 131051⁶². Sigiliu conic; tocit; rupt la extremitatea de jos a canalului pentru șnur; canalul pentru șnur pe direcția N-S; presare; dm = 13,5 mm; dc = 11,0 mm; gr = 6,0 mm; g = 3,33 g.

Avers: imagine și legendă. Ca urmare a deteriorării plumbului, legenda și figura ce se aflau imprimare pe avers nu se mai păstrează. Cel mai probabil, aversul prezenta un personaj însoțit de o legendă circulară pe marginea sigiliului.

Revers: suprafața ușor convexă, prin care trece canalul pentru șnur.

Datare: sec. VI. **Pl. I/1.a-b**

2. Anonim. *Tomis* (Constanța).

MNIR. 131054. Sigiliu monetiform; tocit; canalul pentru șnur pe direcția N-S; presare; dm = 16,0 mm; dc = 14,0 mm; gr = 8,5 mm; g = 4,13 g.

Avers: imagine și legendă. Ca urmare a deteriorării piesei, nu se mai distinge nimic din imaginea de pe avers și nici din legenda ce o însoțea.

Revers: suprafața ușor convexă, prin care trece canalul pentru șnur.

Datare: sec. VI. **Pl. I/2.a-b**

3. Anonim. *Tomis* (Constanța).

MNIR. 131057. Sigiliu conic; deformat în urma presării plumbului; canalul pentru șnur pe direcția N-S; presare; dm = 20,0 mm; dc = 17,0 mm; gr = 6,0 mm; g = 5,95 g.

Avers: imagine și legendă. Într-un cerc perlat, se distinge un cal mergând spre dreapta. Ca urmare a deteriorării piesei, capul calului nu se mai distinge. Piciorul stâng față al calului se află ridicat (la trap). Există probabil și o

⁵³ Culică 1975, nr. 24-26, 36, 110, 114, 130; Bănescu 1938, nr. 5; Knechtel 1915, nr. 35

⁵⁴ Culică 1975, nr. 31, 34, 41, 82, 84, 85, 127; Barnea 1969, nr. 19; Barnea 1997b, nr. 8

⁵⁵ Bănescu 1938, nr. 1-3; Culică 1975, nr. 31, 32; Barnea 1975, nr. 2; Barnea 1984, nr. 2 și 3; Knechtel 1915, nr. 23

⁵⁶ Barnea 1966, nr. 1; Knechtel 1915, nr. 7

⁵⁷ Metaxa 1915, nr. 6; Culică 1975, nr. 44; Knechtel 1915, nr. 23-25; Barnea 1969, nr. 22

⁵⁸ Knechtel 1915, nr. 40.

⁵⁹ Culică 1975, nr. 33, 112, 119, 127; Bănescu 1938, nr. 5; Knechtel 1915, nr. 34

⁶⁰ Barnea 1966, nr. 6

⁶¹ Catalogul este alcătuit după următoarea structură: emitentul; demnitatea emitentului; locul descoperirii; locația actuală; numărul de inventar; date tehnice; tehnica prelucrării; dimensiunile; limba în care a fost scrisă legenda; descrierea aversului; tip legendă (unde este cazul); descrierea reversului; tip legendă (unde este cazul); comentarii specifice sigiliului (dacă este cazul); datarea sigiliului; bibliografie; planșa. În cazul în care nu sunt cunoscute toate datele, s-a făcut precizarea lipsei lor. Descrierea sigiliilor s-a făcut din perspectiva privitorului. Prescurtările folosite în catalog sunt: dm = diametrul maxim, dc = diametrul câmpului, gr = grosimea și g = greutatea.

⁶² Sigiliile au fost ordonate crescător după numărul de inventar pe care îl au acestea în evidența MNIR.

legendă circulară, din care nu se mai distinge nicio literă.

Revers: Suprafața ușor convexă, prin care trece canalul pentru șnur.

Datare: sec. VI. **Pl. I/3.a–b**

4. Anonim. Tomis (Constanța).

MNIR. 131058. Sigiliu conic; deformat în urma presării; canalul pentru șnur pe direcția N–S; deteriorat la extremitățile canalului pentru șnur; presare; dm = 16,5 mm; dc = 7,0 mm; gr = 9,0 mm; g = 4,53 g.

Avers: imagine și legendă. Într-un cerc, descentrat datorită presării plumbului în matrice, se afla o imagine însoțită de o legendă. Ca urmare a deteriorării plumbului la ruperea de pe produs, nu se mai distinge nici imaginea și nici legenda ce îl însoțește.

Revers: suprafața ușor convexă, prin care trece canalul pentru șnur.

Datare: sec. VI. **Pl. I/4.a–b**

5. Anonim. Tomis (Constanța).

MNIR. 131066. Sigiliu conic; rupt la extremitățile canalului pentru șnur; canalul pentru șnur pe direcția NV–SE; presare; dm = 17,5 mm; dc = 14,0 mm; gr = 4,5 mm; g = 4,14 g. Greacă.

Avers: legendă. Într-un cerc perlat, o legendă metrică pe două rânduri, din care se mai păstrează două litere pe primul rând și o a treia literă pe rândul al doilea. Ca urmare a deteriorării piesei, legenda nu poate fi întregită.

...HI..O

Revers: suprafața ușor convexă, prin care trece canalul pentru șnur.

Datare: sec. V–VI. **Pl. I/5.a–b**

6. Anonim. Tomis (Constanța).

MNIR. 131075. Sigiliu conic; neregulat, canalul pentru șnur pe direcția NV–SE; presare; dm = 19,0 mm; dc = 14,0 mm; gr = 7,5 mm; g = 7,14 g. Greacă.

Avers: Monogramă. În centrul a două cercuri concentrice, monograma lui Hristos (XP).

XP

(Ιησους) Χρ(ιστος)

Ιησους Χριστος

Iisus Hristos.

Revers: suprafața ușor convexă, prin care trece canalul pentru șnur.

Datare: sec. VI. **Pl. I/6.a–b**

7. Anonim. Tomis (Constanța).

MNIR. 131083. Sigiliu conic; neregulat, canalul pentru șnur pe direcția NV–SE; presare; dm = 23,0 mm; dc = 11,0 mm; gr = 6,3 mm; g = 3,40 g. Greacă.

Avers: Monogramă. În centrul a două cercuri concentrice perlate, monograma lui Hristos (XP).

XP

(Ιησους) Χρ(ιστος)

Ιησους Χριστος

Iisus Hristos.

Revers: suprafața ușor convexă, prin care trece canalul pentru șnur.

Datare: sec. VI. **Pl. II/7.a–b**

8. Anonim. Tomis (Constanța).

MNIR. 131092. Sigiliu conic; canalul pentru șnur pe direcția N–S; deteriorat la extremitatea de S a canalului pentru șnur; tocit; presare; dm = 21,0 mm; dc = 13,0 mm; gr = 6,0 mm; g = 5,38 g.

Avers: imagine și legendă. Într-un cerc perlat, imaginea unei păsări, foarte ștearsă, precum și o legendă circulară, din care nu se mai păstrează nicio literă. Pasărea cu capul spre dreapta și coadă stufoasă (păun?).

Revers: suprafața ușor convexă, prin care trece canalul pentru șnur.

Datare: sec. V–VI. **II/8.a–b**

9. Smyrna. Tomis (Constanța).

MNIR. 131096. Sigiliu monetiform; câmpul legendei are formă dreptunghiulară, ceea ce a făcut ca mare parte din legendă să cadă în afara plumbului. Canalul pentru șnur pe direcția N–S; tocit; presare; dm = 19,0 mm; dc = 13,0 mm; gr = 8,5 mm; g = 12,48 g.

Avers: legendă. Legendă pe două rânduri, în chenar de formă aproximativ dreptunghiulară. Mare parte din legendă nu se mai distinge, din cauza deteriorării piesei la rupere, dar și a faptului că, probabil, câmpul gravat era mai mic decât matricea legendei. Metrică pe două rânduri.

•••| PNA

[Σμύ]| ρνα

Σμύρνα.

Smyrna.

Revers: Suprafața convexă, prin care trece canalul pentru șnur.

Mai multe sigilii emise de orașul *Smyrna* au fost descoperite pe teritoriul dobrogean, la *Sucidava* (Izvoarele)⁶³ precum și în alte localități⁶⁴.

Datare: sec. V–VI. II/9.a–b

10. Theodosius I, Arcadius și Honorius. Împărați. Tomis (Constanța).

MNIR. 131104. Sigiliu monetiform; rupt; canalul pentru șnur pe direcția N–S; deteriorat la extremitățile canalului pentru șnur; presare; dm = 20,0 mm; dc = 18,0 mm; gr = 3,0 mm; g = 3,92 g. Anepigraf.

Avers: imagine. Trei busturi din față, alăturate, unul mai mare, în mijloc și două mai mici, în stânga și în dreapta, cel din mijloc poartă diademă.

Revers: sub formă boltită, perforat la bază de canalul pentru șnur.

Patru plumburi comerciale asemănătoare, dar nu identice cu cel de față, s-au descoperit la Izvoarele, jud. Constanța, unde se presupune că a fost cetatea romano-bizantină *Sucidava*⁶⁵. Un al cincilea sigiliu a fost descoperit într-o localitate dobrogeană necunoscută (dar poate fi vorba de *Tomis*) și se află tot în colecțiile Muzeului Național de Istorie a României (nr. inv. 131060)⁶⁶. Piesa de față seamănă foarte bine cu sigiliul comercial publicat de I. Barnea în 1990⁶⁷ (este posibil ca aceste două piese să fi fost imprimate cu aceeași matrice și în aceeași perioadă), prin urmare atribuirea sigiliului perioadei cuprinse între anii 393 și 395, când alături de Theodosius I se aflau asociați și fiii acestuia Arcadius și Honorius⁶⁸, este corectă.

Datare: 393–395. II/10.a–b.

11. Anonim. Tomis (Constanța).

MNIR. 131105. Sigiliu conic; canalul pentru șnur pe direcția N–S; deteriorat la extremitatea de S a canalului pentru șnur; presare; dm = 15,0 mm; dc = 13,5 mm; gr = 5,5 mm; g = 3,99 g

Avers: cruce și legendă. Într-un cerc, în centru, o cruce în relief. În cele patru cadrane pe care le formează brațele crucii, au existat mai multe litere ce formau o legendă. Din cauza tocirii piesei, această legendă nu se mai distinge.

Revers: suprafața convexă, prin care trece canalul pentru șnur.

Datare: sec. V–VI. II/11.a–b.

12. Anonim. Tomis (Constanța).

MNIR. 131106. Sigiliu conic; deteriorat, rupt; rupt în mare partea pe partea dreaptă a aversului; canalul pentru șnur pe direcția N–S; presare; dm = 20,0 mm; dc = 17,0 mm; gr = 8,5 mm; g = 5,86 g; greacă; grecești și latine.

Avers: imagine și legendă. Leu cu coamă deasă și coada lungă, ridicată în sus, mergând spre dreapta, răgând. Deasupra leului, cu litere grecești și latinești, o legendă circulară.

ΠΑΥΦ.

Παυφ[υ]

.....

.....

Revers: suprafața convexă, prin care trece canalul pentru șnur. Un sigiliu identic a mai fost descoperit la *Sucidava*⁶⁹.

Datare: sec. V–VI. II/12.a

13. Ioannes. Tomis (Constanța).

MNIR. 131108. Sigiliu conic; rupt la extremitățile canalului pentru șnur; canalul pentru șnur pe direcția NV–SE; presare; dm = 18,0 mm; dc = 13,0 mm; gr = 13,0 mm; g = 7,88 g; greacă; grecești.

Avers: monogramă. Într-un cerc se află imprimată o monogramă bloc, ce nu se distinge din cauza deteriorării plumbului (descentrată spre stânga). Pare a fi litera N, de care sunt legate alte litere ce nu se mai disting:

• • • N • • •

[Iωά]ν[vου]

Ἰωάννου

Al lui Ioannes

Revers: Suprafața convexă, prin care trece canalul pentru șnur.

Monograma de pe avers este asemănătoare cu cea de pe două sigilii descoperite, unul la *Noviodunum*⁷⁰, iar cel de al doilea la *Tomis*⁷¹ și datate în secolul al VI-lea.

Datare: sec. VI. II/13.a–b

⁶³ Culică 1975, nr. 49–56, 116; Barnea 1996, nr. 2

⁶⁴ Barnea 1969, nr. 1–3

⁶⁵ Culică 1975, p. 246–249 și 251–253, nr. 70–72 și 103

⁶⁶ Barnea 1990, nr. 1

⁶⁷ Barnea 1990, nr. 1

⁶⁸ Iliescu 1965, 276

⁶⁹ Culică 1975, nr. 85; Paraschiv 2011, nr. 144

⁷⁰ Barnea 1995, nr. 8 (avers)

⁷¹ Barnea 1984, nr. 8 (avers)

BIBLIOGRAFIE

- Barnea 1966 I. Barnea, Noi sigilii bizantine de la Dunărea de Jos, *SCIVA*, 17, 1966, 2, p. 277–297
- Barnea 1969 I. Barnea, Plombs byzantins de la collection Michel C. Soutzo, *RÉSEE*, 7, 1, 1969, p. 21–33
- Barnea 1975 I. Barnea, Sigilii bizantine de la Noviodunum (II), *SCN* 6, 1975, p. 159–162
- Barnea 1982 I. Barnea, Sigilii bizantine de la Durostorum–Dorostolon, *Pontica*, 15, 1982, p. 201–211
- Barnea 1984 I. Barnea, Sigilii bizantine din colecția Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România, *SCN*, VIII, 1984, p. 95–104
- Barnea 1985 I. Barnea, Sigilii bizantine inedite din Dobrogea (II), *Pontica*, 18, 1985, p. 235–248
- Barnea 1990 I. Barnea, Sigilii bizantine inedite din Dobrogea (III), *Pontica*, 23, 1990, p. 315–334
- Barnea 1992 I. Barnea, Unnedierte byzantinische Bleisiegel aus Tomis–Constanța, *Pontica*, 25, 1992, p. 281–296
- Barnea 1995 I. Barnea, Sceaux byzantines inédits de Dobroudja, *SBS*, 4, 1995, p. 97–100
- Barnea 1996 I. Barnea, Sigilii bizantine din Dobrogea, *SCIVA*, 47, 1996, 2, p. 215–220
- Barnea 1997a I. Barnea, Dobrogea în epoca dominatului. Organizarea administrativă, în *Fațetele Istoriei (Existențe, identități, dinamici) – omagiul Academicianului Ștefan Ștefănescu*, București, 2000, p. 279–291
- Barnea 1997b I. Barnea, Sigilii bizantine din colecția Muzeului Național de Antichități din București, *SCN*, 11, 1997, p. 183–189
- Barnea, Iliescu 1982 I. Barnea, O. Iliescu, *Constantin cel Mare*, București, 1982
- Bănescu 1938 N. Bănescu, O colecție de sigilii bizantine inedite, *AARMSI*, Seria III, t. XX, Mem. 5, 1938, p. 115–126
- Culică 1975 V. Culică, Plumburi comerciale din cetatea romano-bizantină de la Izvoarele (Dobrogea), *Pontica*, VIII, 1975, p. 215–262
- Culică 1976 V. Culică, Plumburi comerciale din cetatea romano-bizantină de la Izvoarele (Dobrogea), *Pontica*, IX, 1976, p. 115–134
- Culică 1978 V. Culică, Cu privire la lagărul Legiunii a XI-a Claudia la Dunărea de Jos, *Pontica*, XI, 1978, p. 113–122
- Iliescu 1965 O. Iliescu, Nouvelles informations relatives aux lingots romains d'or trouvés en Transylvanie, *RÉSEE*, III, 1965, 1–2, p. 122–132
- Knechtel 1915 W. Knechtel, Plumburi bizantine, *BSNR*, XII, 1915, nr. 24, p. 80–97
- Metaxa 1915 H. Metaxa, Plumburi de marcă de la Tomi, *BCMI*, VIII, 1915, p. 31–35
- Paraschiv 2011 E. Paraschiv, *Sigilii romane târzii și bizantine din Dobrogea*, București, 2011 (teză de doctorat)
- Rostovțev 1897 M.I. Rostovțev, Étude sur les plombs antiques, în *Revue Numismatique*, IVème série, tom. Ier, Paris, 1897
- Vailhé 1909 S. Vailhé, Saint Euthyme le grand moine de Palestine 376–473, *Revue de l'Orient Chrétien*, t. XII–XIV (1907–1909), Paris, 1909

LIST OF ILLUSTRATION

Pl. I–II. Commercial seals discovered at *Tomis* – photo George Nica

EUGEN PARASCHIV-GRIGORE
Muzeul Național de Istorie a României,
Secției de Arheologie Pre- și Protoistorică, Clasică și Medievală
para_eugen@yahoo.com

a.

b.

1.

a.

b.

2.

a.

b.

3.

a.

b.

4.

a.

b.

5.

a.

b.

6.

Sigilii comerciale de la *Tomis*, nr. cat. 1-6

a.

b.

7.

a.

b.

8.

a.

9.

b.

a.

10.

b.

a.

11.

b.

12.

a.

b.

13.

Sigilii comerciale de la *Tomis*, nr. cat. 7-13